

Valentin CHIRIȚA,

doctor în drept, conferențiar universitar,

prorector pentru studii și management al calității al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

Cornel OSADCII,

doctor în drept, conferențiar universitar,

prodecan al Facultății de drept a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

FACTORI CRIMINOGENI AI TERORISMULUI*Rezumat*

Problema cauzelor și condițiilor fenomenului criminal este una dintre cele mai importante în criminologie. Cercetarea acestora permite elaborarea și realizarea practică a unor măsuri eficiente pentru prevenirea și combaterea fenomenului criminalității.

La baza apariției și răspândirii terorismului se află un cumul de cauze și condiții care se află într-o continuă amplificare și dezvoltare. Acestea pot fi clasificate în principale și secundare, obiective și subiective, constante și temporare etc.

Cuvinte-cheie: terorism; cauze economice, politice, juridice, organizatorice, culturale.

Summary

The causes and the conditions of the criminal phenomenon are one of the most important issues of criminology. Their study is the basis of the elaboration and implementation of solid measures that would prevent and combat the phenomenon of the criminality.

The appearance and dissemination of terrorism rest upon a plurality of causes and conditions that are in a continuous amplification and evolution. These could be leading and secondary, objective and subjective, invariable and temporary.

Keywords: terrorism; economical, political, legal, organizational, cultural causes.

Introducere. Dicționarul limbii române moderne definește cuvântul „cauză” după cum urmează: 1) fenomen care precedă și, în condiții determinate, provoacă apariția altui fenomen, căruia îi servește ca punct de plecare; pricină, motiv; 2) problemă socială care interesează o colectivitate largă de oameni și pentru a cărei apărare și punere în valoare se duce o luptă susținută [2, p. 122].

Cauzalitatea este legătura obiectiv existentă între două sau mai multe fenomene, în care unul din ele (cauza) produce, generează altele (efectele). Deci cauza este fenomenul care precedă și determină sau generează un alt fenomen, numit „efect”. Legătura cauzală nu este o imaginație, ci o legitate, care există real între toate fenomenele naturale și sociale. Fiind o categorie filosofică, cauzalitatea are un sens universal, deoarece nu există fenomene care nu ar avea cauzele lor. În același timp, nu există fenomene care nu generează unele efecte, consecințe [3, p. 26].

Metode și materiale aplicate. În vederea realizării scopului trasat, în prezentul articol au fost aplicate o serie de metode, printre care: metoda logică (analiza deductivă și inductivă, generalizarea, specificarea), sistematică, comparativă.

Conținutul de bază. Cauzele criminalității sunt niște fenomene și procese sociale, care generează și mențin existența criminalității sau provoacă creșterea ori descreșterea ei [3, p. 26].

Susținând că fenomenul criminalității are la bază o pluralitate de cauze, autorul V.N. Kudreavțev menționează, pe bună dreptate, următoarele: „Deși cauzele criminalității nu sunt identice pentru toate formațiunile social-economice care se dezvoltă în împrejurări istorice diferite, totuși explicarea lor are ceva comun: la baza acestor cauze se află întotdeauna contradicțiile obiective din societate” [12, p. 12].

Pe lângă cauze, există și un șir de împrejurări sau circumstanțe care favorizează comiterea infracțiunilor, acestea fiind denumite condițiile criminalității. Privite independent, aceste condiții nu generează infracțiuni, dar contribuie la realizarea lor.

În criminologie, prin condiții care favorizează comiterea infracțiunilor se subînțeleg acele fapte, evenimente ale realității obiective care nu generează direct infracțiunile, însă existența lor determină persoana să săvârșească infracțiunea. Aceste fenomene se referă la formele concrete de manifestare a criminalității și își pot avea originea în diverse sfere ale relațiilor sociale, precum și în mecanismul de funcționare social și statal [3, p. 38].

Astfel, cauzele și condițiile criminalității cuprind totalitatea fenomenelor negative pentru sistemul social-economic și politic concret, care determină însăși existența criminalității [10, p. 136].

Delimitarea cauzelor și condițiilor criminalității poartă un caracter relativ, deoarece, în diferite situații, același fenomen poate apărea fie în calitate de cauză, fie în calitate de condiție. Prin urmare, în literatura criminologică cauzele criminalității și condițiile care o favorizează sunt denumite deseori printr-un singur termen – factori sau determinante ale criminalității [3, p. 27; 10, p. 137; 6, p. 173].

Având în vedere multitudinea de factori care contribuie la comiterea infracțiunilor, este mai rațională analiza lor pe grupuri decât separat. În acest context, pot fi evidențiate următoarele șapte grupuri principale de factori, și anume: economici, politici, organizatorici, juridici, psihologici, medicali și tehnici.

Fiecare dintre grupurile respective are influență atât asupra criminalității în general, cât și asupra unor tipuri de infracțiuni separat, în special asupra infracțiunilor cu caracter terorist.

Astfel, factorii criminalității pot fi clasificați convențional în următoarele trei niveluri:

- factorii criminalității în general (nivelul general);
- factorii unor tipuri de criminalitate (nivelul de grup);
- factorii infracțiunilor concrete (nivelul nemijlocit).

1) Nivelul general cuprinde următoarele grupuri de factori:

– Economici – dezechilibrul dintre necesitățile economice și posibilitățile societății, ale grupurilor sociale și ale indivizilor; criza economică profundă; polarizarea populației după nivelul veniturilor (săraci și bogați); șomajul; inflația; erorile în strategia și practica realizării reformelor economice; scăderea producerii bunurilor; neachitarea salariilor; limitarea resurselor economice; creșterea nivelului economiei tenebre etc. [14, p. 50].

– Politici – lipsa unei armonii politice în societate; contradicțiile dintre veștile puterii de stat; manifestarea separatismului, extremismului; conflictele interne; conflictele armate; instabilitatea politicii penale; lipsa unui control eficient din partea societății asupra sistemului de măsuri de combatere a criminalității; lupta pentru putere a partidelor politice sau a organizațiilor obștești care urmăresc scopuri politice, sau a grupurilor separate, ai căror lideri urmăresc scopuri egoiste; nivelul înalt de birocratism și corupție în organele puterii de stat etc. [7, p. 68]. Un factor criminogen distinct al terorismului este manifestarea separatismului. În regiunile marcate de conflicte, inclusiv armate, de pretenții teritoriale nerezolvate, precum și de nesupunerea față de oficialitățile legitim constituite persistă permanent riscul real de comitere a infracțiunilor cu caracter terorist.

– Culturali – teama de exterminare culturală, ale cărei atribute sunt: religia, limba vorbită, apartenența etnică, educația etc.

– Religia poate fi considerată cel mai volitiv dintre identificatorii culturali, fiindcă ea atinge valori supreme. Pericolul pentru religie expune riscului nu numai prezentul, ci și trecutul și viitorul cultural al individului. Terorismul în numele credinței este extrem de violent. Teroriștii animați de motive religioase își văd acțiunile ca pe o datorie morală și chiar având aprobare divină. Acțiunile lor ar fi tratate în alte situații ca niște acte extraordinare de disperare, dar ele devin datorie a credinței în concepția acestora [4, p. 76]. Teroriștii religioși au demonstrat o mare ingeniozitate în ceea ce privește tacticile folosite pentru selectarea mijloacelor, metodelor și momentelor de violență în scopul atingerii efectului maxim. Au utilizat noțiunea de martiriu și autosacrificare prin bombe sinucigașe ca o ultimă metodă pentru dușmanii lor convenționali mai puternici [1, p. 76].

– Juridici – inacțiunea unui șir de legi și altor acte normative; instabilitatea și imperfecțiunea legislației îndreptate în special spre prevenirea și combaterea criminalității; pasivitatea în înaintarea propunerilor legislative; nivelul scăzut de cultură juridică a societății etc.

– Organizatorici – supraîncărcarea sistemului justiției penale; nivelul scăzut de descoperire a infracțiunilor; deficitul interpretării oficiale a legislației penale; lipsa unui sistem centralizat de expertiză criminologică a legislației; contradicțiile de competență și corelație a organelor responsabile de prevenirea și combaterea criminalității etc. [11, p. 17].

– Psihologici – pierderea de către o parte a populației a unor idealuri umane elementare în domeniul conviețuirii sociale; scăderea nivelului de încredere a societății în organele de drept; solidaritatea joasă a populației în prevenirea și combaterea criminalității; alcoolismul, narcomania, toxicomania; nihilismul juridic etc. [14, p. 56].

– Medicali – bolile psihice; accesibilitatea preparatelor medicale (narcotice, psihotrope) care influențează asupra psihicului persoanei; alcoolismul, narcomania etc.

– Tehnici – insuficiența și imperfecțiunea mijloacelor și tehnologiilor de destinație generală și specială; eficacitatea joasă a mijloacelor tehnice folosite în procesul urmăririi penale; dotarea insuficientă a organelor de drept cu mijloace de transport, de autoapărare, alte mijloace tehnice speciale; armament; compe-

titivitatea tehnică a infractorilor în raport cu organele de drept; nivelul scăzut de automatizare a evidențelor criminale etc. [11, p. 20].

Factori descriși mai sus vorbesc despre existența unor lacune economice, politice, juridice, culturale, tehnice în sistemul măsurilor de combatere a criminalității, precum și în ceea ce privește sănătatea fizică, psihică și morală a societății.

2) Nivelul de grup cuprinde acele fenomene care exercită o influență negativă asupra unui tip de infracțiuni, printre care și infracțiunile cu caracter terorist, adică factori criminogeni proprii tuturor sau majorității infracțiunilor de tipul dat. În viziunea noastră, la acești factori se pot atribui:

– Existența în țară a unei „piețe negre” de arme și accesibilitatea relativă a acestora [5, p. 77].

– Eficacitatea joasă a sistemului de protecție juridico-socială atât a angajaților care participă nemijlocit la combaterea infracțiunilor cu caracter terorist, cât și a persoanelor care le acordă sprijin, de exemplu, a martorilor, a ostaticilor și a familiilor acestora.

– Lipsa unui sistem eficient de stimulare a persoanelor care acordă sprijin organelor de drept în combaterea infracțiunilor cu caracter terorist.

– Concentrarea și ierarhizarea grupărilor criminale [5, p. 77].

– Creșterea numărului de manifestări teroriste în diferite țări ale lumii [5, p. 77].

– Deficiențele sistemului de dotare cu mijloace tehnice speciale și de intervenție a organelor competente în prevenirea și combaterea infracțiunilor cu caracter terorist.

– Sentimentul acut al inechității sociale al unor categorii de persoane [5, p. 77].

– Starea de disperare și creșterea agresiunii sociale, pierderea încrederii în posibilele schimbări pozitive în societate [5, p. 77].

În calitate de factor care, într-o anumită măsură, contribuie la comiterea infracțiunilor cu caracter terorist poate apărea și activitatea negativă (din punctul de vedere al combaterii infracțiunilor) a mass-media, care constă în reflectarea incorectă a faptelor de acest gen. Astfel, unii jurnaliști, încercând să elucideze „obiectiv” cele întâmplate, în fond nu fac altceva decât să dezvinovățească făptuitorii, prezentându-i de parcă ar fi „eroi naționali”. Alții, în goană după senzație, abuzând de dreptul la informație, descifrează procedeele tactice ale activității subdiviziunilor speciale de combatere a infracțiunilor cu caracter terorist. Alții publică ori transmit discursurile teroriștilor, acordându-le acestora posibilitatea atât să-și propage public ideologia teroristă, cât și să-și înainteze cerințele sau instrucțiunile.

Deci la comiterea infracțiunilor cu caracter terorist se îmbină o multitudine de factori, care sunt proprii și altor infracțiuni similare.

3) Nivelul nemijlocit reflectă concretizarea factorilor care contribuie la comiterea infracțiunilor cu caracter terorist. Acesta cuprinde, prin urmare, cauzele și condițiile care conduc la comiterea unei infracțiuni privity individual.

După părerea autorilor A.I. Alecseev și A.B. Saharov, cauza comportamentului criminal individual este interacțiunea trăsăturilor moral-psihologice negative ale persoanei, formate sub influența condițiilor nefavorabile ale constituirii mo-

rale a individului uman cu circumstanțele obiective exterioare (situație concretă), care generează intenția și hotărârea de a comite infracțiunea respectivă sau de a contribui la aceasta [8, p. 4].

Astfel, factorii care contribuie la comiterea unei infracțiuni concrete se caracterizează, în primul rând, prin formarea moral-psihologică a individului și situația concretă în care este comisă fapta infracțională. În fiecare caz separat de comitere a infracțiunilor cu caracter terorist acești factori sunt diferiți, deși în unele situații ei pot coincide.

Ținând cont de ultima remarcă, trebuie menționat că, în fiecare caz al terorismului, drept factor criminogen nemijlocit apare motivul faptei respective, deoarece comiterea infracțiunilor intenționate este precedată în mod obligatoriu de unele motive antisociale de acțiuni deja formate, prin urmare, motivele date apar în calitate de cauze nemijlocite ale acestora [13, p. 45]. În felul acesta, motivul se prezintă în calitate de determinantă subiectivă de bază a comportamentului criminal (și noncriminal) [9, p. 52].

În fiecare caz concret de comitere a infracțiunilor cu caracter terorist, ca factori nemijlociți se pot prezenta diferite circumstanțe, spre exemplu:

- situația social-politică defavorabilă într-o anumită regiune;
- posibilitatea dobândirii armamentului și munițiilor;
- interesul material al făptuitorilor;
- cunoașterea victimei (până la comiterea infracțiunii) de către făptuitor;
- convingerea fermă privind evitarea răspunderii penale datorită unui plan bine chibzuit;
- atitudinea extrem de disprețuitoare a făptuitorilor față de drepturile și libertățile fundamentale ale omului etc.

În opinia noastră, o importanță deosebită pentru prevenirea și combaterea infracțiunilor cu caracter terorist o are determinarea factorilor care contribuie la săvârșirea faptelor date, în funcție de locul comiterii acestora.

Astfel, deseori faptele date se comit în aeroporturi sau pe bordul navelor aeriene. În sensul dat putem vorbi despre următorii factori specifici nemijlociți:

- insuficiența controlului asupra pasagerilor și bagajelor acestora;
- prezența unui număr deosebit de mare de persoane (pasageri) într-un spațiu mic (aeroport);
- lipsa unei forțe reale la bordul navei aeriene (pază armată), capabile să contracareze activitatea făptuitorilor;
- capacitățile tehnice ale navei aeriene (posibilitatea parcurgerii distanțelor mari) etc.

Concluzii. Există o multitudine de factori care contribuie la comiterea infracțiunilor cu caracter terorist, aceștia poartă un caracter multilateral și sunt interdependenți, iar datorită noilor relații social-politice, economice și progresului tehnico-științific se află într-o continuă evoluție. Stabilirea și cercetarea minuțioasă a acestora constituie o premisă necesară pentru întreprinderea unor măsuri adecvate de prevenire și combatere a terorismului.

Referințe bibliografice

1. Cojocaru R. Terorismul religios. În: Aplicarea tehnologiilor moderne în procesul de instruire a funcționarilor de poliție și ofițerilor trupelor de carabinieri în instituțiile de învățământ ale MAI privind prevenirea și contracararea terorismului. Materialele Conferinței științifico-practice republicane. Chișinău, 29 martie 2002.
2. Dicționarul limbii române moderne. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958.
3. Larii Iu. Criminologie, vol. I. Chișinău, 2004.
4. Larii Iu. Factorii criminogeni ai terorismului și unele particularități specifice infractorilor teroriști. În: Tendințe globale și regionale ale terorismului la etapa contemporană. Probleme de cooperare a poliției în contracararea terorismului. Materialele Conferinței științifico-practice internaționale. Chișinău, 28 iunie 2007.
5. Ulianovschi X. Delimitarea terorismului internațional de agresiunea armată. Sistemul de măsuri de combatere a terorismului. În: Prevenirea și combaterea fenomenului terorismului: actualități și perspective. Materialele Conferinței științifico-practice internaționale. Chișinău, 18 mai 2006.
6. Аванесов Г.А. Криминология и социальная профилактика. Москва: Изд. Академии МВД СССР, 1980.
7. Алексеев А.И. Криминология. Курс лекций. Москва: Щит-М., 1998.
8. Алексеев А.И., Сахаров А.Б. Причины преступлений и их устранение органами внутренних дел. Лекция МСШМ МВД СССР. Москва, 1982.
9. Антонян Ю.М., Голубев В.П., Кудряков Ю.Н. Личность корыстного преступника. Томск, 1989.
10. Криминология. Под редакцией Кузнецовой Н.Ф. и Миньковского Г.М. Москва, 1994.
11. Криминология. Учебное пособие. Под общей редакцией Эминова В.Е. Москва: Норма, 1997.
12. Кудрявцев В.Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования. Москва: Инфра-М., 1998.
13. Лекарь А.Г. Профилактика преступлений. Москва: Юр. литература, 1972.
14. Четвериков В.С. Криминология. Учеб. пособие. Москва: Инфра-М., 1996.